

Markku Rauhalhti: Sodan ja miehityksen murheellisia muistoja Baltiassa

Toinen maailmansota ja sen seurauksena viiden vuosikymmenen mittaiset miehitykset olivat rajuja koettelemuksia Baltian maille ja kansoille. Miehitysjaksoja oli itse asiassa kolme. Neuvostoliitto vaati ja sai vuonna 1939 Baltian mailta tukikohtia, joka johti sittemmin maiden miehitykseen. Kun Saksa kesällä 1941 hyökkäsi Puolan ja Baltian maiden kautta Neuvostoliittoon, saksalaisjoukkoja tervehdittiin vapauttajina. mutta kohta todettiin, että uuden isännän ote hallintoon ja kansalaisin oli kova. Demokratiasta ei ollut puhuttakaan.

Vuoden 1944 tammikuussa päättyi Leningradin piiritys ja Saksan oli vetäydyttävä Baltiasta ja pian Puolastakin. Voittajavaltio Neuvostoliitto miehitti Viron, Latvian ja Liettuan uudelleen. Alkoi kolmas ja yli 45 vuotta kestänyt miehitysvaihe. Neuvostovaltioina Virossa, Latviassa ja Liettuassa itsemääräämisoikeus ja demokratia oli näennäistä. Tahdin määräsi Neuvostoliitto.

Sotien jälkeisinä vuosikymmeninä Baltian maita, ennen muuta Viroa ja Latviaa, venäläistettiin. Sodan aikana menehtyi ja siirtyi maista pois tai 1950- ja 1960 -lukujen kyydityksissä ja pakkotöissä menehtyi noin neljännes Latvian ja Viron kansalaisista. Tilalle siirtyi venäläisiä. Esimerkiksi Virossa etnisesti virolaisten osuus putosi sotien jälkeisinä vuosikymmeniä noin 90 %:sta noin 60 %:iin. Vierasperäisistä kansalaisista ylivoimaisesti suurin osa on venäläisiä. Heitä on ennen muuta paljon maiden itäosissa. Esimerkiksi Narvassa etnisesti virolaisia on vajaat viisi prosenttia.

Baltian maiden taloudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys on kohta 25 vuotta kestäneen uuden itsenäisyyden aikana ollut hämmästyttävän nopeata. Elintaso toki on vielä meitä alhaisempi, mutta yleisnäkymä kaikkialla on hyvin länsimainen ja toimeliaisuus vireätä.

Museot kertovat vaikeista ajoista

Baltian maissa on monia museoita, jotka kertovat sotien ja miehitysten ajoista. Lähinnä meitä on Tallinnan sataman läheisyydessä oleva Patarein vankilamuseo. Vanhan kaupungin laidalla on Miehitysmuseo (Okupatsioonide Muuseum) ja keskustan ulkopuolella Lagedissa on Viron Vapaustaistelujen Museo (Eesti Vabadusvõitluse Muuseum). Viimeksi mainittu on avoinna vain tilauksesta ryhmille. Museot kertovat karua kieltä Viron katkerasta kamppailusta itsenäisyytensä puolesta ja kansan kärsimyksistä miehitysten aikana. Myös Latvian Riian vanhassa kaupungissa on Miehitysmuseo (Latvijas Okupācijas muzejs) ja vastaavia on monissa muissa Baltian kaupungeissa ja taajamissa.

Rajuimmista Viron alueen taisteluista kertovat Sinimäkien muistomerkit ja museo. Sinimäkien alueella Narvan länsipuolella käytiin saksalaisten vetäytyessä 1944 kuukausien ajan kovia taisteluita. Sinimäkien taistelussa oli mukana myös paljon virolaisia ja moni heistä myös menehtyi siellä.

Pieni mutta aiheeltaan meillekin läheinen on Suomen-poikien museo (Soomepoiste tuba-muuseum) Äksin kylässä noin 30 km Tartosta koilliseen. Tämä museo kertoo niiden noin 3 400 virolaisen vapaaehtoisen tarinaa, jotka Jatkosodassamme tulivat taistelemaan Suomen puolesta. Heitä elää Virossa vielä vajaat sata.

Erityisen puhuttelevia kohteita ovat neuvostoajan nyt museoiksi muutetut KGB-talot ja -vankilat. Niissä esitellään kertomuksien, kuvien ja esineiden avulla toisin ajatelleiden kansalaisten kuulusteluja ja kidutus- ja mestausmenettelyjä. Kiinni otetuilla oli yleensä vain kaksi vaihtoehtoa: jos tunnusti toimintansa "kansan vihollisena", joutui ammuttavaksi tai vuosiksi pakkotyöhön tahi jos et tunnustanut, kidutettiin kuoliaaksi tai vähintäänkin rammaksi.

Ydinohjustukikohtia ja suojabunkkereita

Virossa, Latviassa ja Liettuassa oli neuvostoaikana 1960–1980 -luvuilla kolmisenkymmentä ohjustukikohtaa. Noin kymmenessä niistä oli ydinkärkiohjukset. Näyttävien esimerkki on Plokstinen tukikohta Liettuan Plungessa, kansallispuiston alueella noin 50 km Itämeren rannikosta. Tukikohdasta on EU-rahoituksen turvin tehty "Kylmän sodan museo", joka avattiin yleisölle vuonna 2012.

Plokstinessa on neljä noin 30 metrin syvyistä ohjuksen laukaisusiiloa. Ne on kaivettu maahan, vain matalat kansikupolit ovat näkyvissä ja nekin oli helppo naamioida maastoon sulautuviksi. Vasta vuosikymmenten jälkeen Lännen satelliittitiedustelu löysi paikan. Siilot olisi voitu avata laukaisukuntoon alle puolessa tunnissa. Jokaisessa ohjuksessa oli Hiroshiman pommeja monin verroin voimakkaammat ydinlataukset. Neljä Euroopan suurkaupunkia olisi niillä voida pyyhkäistä pois kartalta!

Kaikissa Baltian maissa oli ko. maiden kommunistijohdolle rakennettu ydinsodan kestävä maanalaiset suojat. Noin tunnin matkan päässä Latvian Riiasta Ligatnen pikkukylässä on nyt museoksi muutettu aikanaan terveyskylpyläksi naamioitu rakennus, jonka alle kymmenien metrien syvyyteen on tehty satojen neliöiden laajuiset bunkkeritilat. Niissä on vielä jäljellä alkuperäiset laitteistot, viestikeskukset, asuin- ja muut tarvittavat tilat. Bunkkerissa olisi muutaman kymmenen henkeä voinut elää viikkoja, ehkä kuukausiakin.

Rajuja esimerkkejä natsihallinnon julmuuksista

Natsien juutalaisvainot alkoivat 1930-luvulla, mutta sotien aikana ne laajenivat todellisiksi joukkomurhiksi, myös Baltiassa. On joukkohautoja, joissa on kymmeniä ja taas kymmeniä tuhansia vainon uhreja. Lähin on parinkymmenen kilometrin päässä Tallinnasta itään Kalevi-Liivassa. Sinne on haudattu saksalaismiehityksen aikana tuhansia juutalaisia ja muita "vääräuskoisia". Viron uudelleen itsenäistymisen jälkeen siitä on tehty opastauluilla varustettu muistohautausmaa.

Riian keskustasta kaakkoon noin kymmenen kilometrin päässä on kaksi juutalaisten muistolehtoa. Rumbulassa mestattiin kahden päivän aikana 30.11. ja 8.12.1941 yhteensä 25 000 ihmistä. Kun natsien päämajasta ilmoitettiin, että Saksan suunnalta on Riikaan lähetetty junalasteittain juutalaisia, Riian ghetosta marssitettiin vastaava määrä ihmisiä Rumbulaan mestattaviksi. Kaupungin pohjoislaidalla Bikerenikissä on myös suuri juutalaisuhrien hautausmaa. Pari kilometriä Rumbulasta on Salaspils, jossa oli iso juutalaisten työleiri. Siellä kuoli noin tuhat ihmistä. Paikalla on nyttemmin laaja muistokenttä muistomerkkeineen.

Liettuan Kaunasin keskustan tuntumassa on puistoalue, jossa mestattiin ja haudattiin myös kymmeniä tuhansia juutalaisia. Näissäkin haudoissa on muualta kuin Liettuasta lähtöisin olevia uhreja.